

**Послання з минулого,
урок на майбутнє**

**The message from the past,
the lesson for the future**

Послання з минулого, урок на майбутнє

The message from the past, the lesson for the future

UA

Історія євреїв у Львові налічує понад 6 століть. Єврейська громада розбудовувала тут своє культурне, релігійне та економічне життя. Напередодні Другої світової війни населення міста нараховувало 312,231 осіб, з яких 157,490 (50,4%) складали поляки, 99,595 (31,9%) – євреї та 49,747 (15,9%) – українці. Із початком німецької окупації Польщі єврейське населення Львова збільшилось майже вдвічі за рахунок біженців, котрі тікали від нацизму. Голокост у Львові пережило лише кількасот євреїв. Фізична і культурна спадщина єврейської громади також була значною мірою знищена. Так, із понад 40 довоєнних синагог до нашого часу збереглось лише 4 будівлі.

Виставка “Послання з минулого, урок на майбутнє” присвячується мешканцям Львова, які пережили Голокост – тим кільком із сотень тисяч, чиї історії так і залишаться мовчать в міських стінах. Ми дивимось на Катастрофу очима євреїв, які проживали у Галичині. Цей погляд з минулого спрямований у день сьогоднішній, він заново відкриває знайомі місця міського публічного простору. Три історії львів'ян та біографії місць, представлених у експозиції – це мозаїка перетину двох епох, до Голокосту та після. Це історія народу, розділена спільною дорогою смерті. Дорогою, яку не можна залишити в забутті і по якій неприпустимо пройти знову – в цьому полягає урок минулого для майбутнього всіх нас.

Візуальні матеріали з колекцій: Ігора Комлобулатова, Олега Введенського, Яніни Гешелес, Джейсона Франциско, Оксани Бойко, Олега Сергєєва, DALO

*Виставку підготували учасники Літньої школи Центру міської історії:
“Єврейська історія, багатовічне минуле, спільна спадщина у Східній Європі”*

Алла Марченко, Київ
Лариса Каракецева, Київ
Анна Вараниця, Львів
Марія Гулакова, Санкт-Петербург
Алесь Петухоу, Мінськ
Олександр Сухомлин, Дніпропетровськ

Організатори: Центр міської історії Центрально-Східної Європи. За підтримки управління культури Львівської міської ради та Єврейського благодійного фонду “Хесед Ар’є”

EN

The history of the Jewish community in Lviv dates back to more than 6 centuries. The city was a place where the community built a vibrant religious, cultural and economic life. Before the Second World War, the city's population numbered 312.231 people, of which 157.490 (50.4%) were Poles, 99.595 (31.9%) – Jews and 49.747 (15.9%) Ukrainians. Since the beginning of the German occupation of Poland, the Jewish population of the city almost doubled by the refugees who fled from Nazism. Only a few hundred Jews survived the Holocaust in Lviv. Physical and cultural heritage of the Jewish community was also largely destroyed. Thus, out of more than 40 pre-war synagogues only 4 buildings survived the war.

The exhibition “The message from the past, the lesson for the future” is dedicated to residents of the city who survived the Holocaust – the few of the hundreds of thousands whose history remains silent in the city walls. We look at the Catastrophe through the eyes of Jews who lived in Galicia. This view of the past toward the present day helps us rediscover familiar places in the urban public space. Three stories of Lviv residents and biographies of places are represented in the exhibition – a mosaic of intersection of two eras, before and after the Holocaust. This is the story of a people, divided by a common death path. A path that can not be left in oblivion and down which it is unacceptable to go again – this is the lesson of the past for the future of us all.

Visual materials from the collections of: Ihor Kotlobulatov, Oleh Vvedensky, Janina Heschelis, Jason Francisco, Oksana Boyko, Oleh Serheyev, DALO

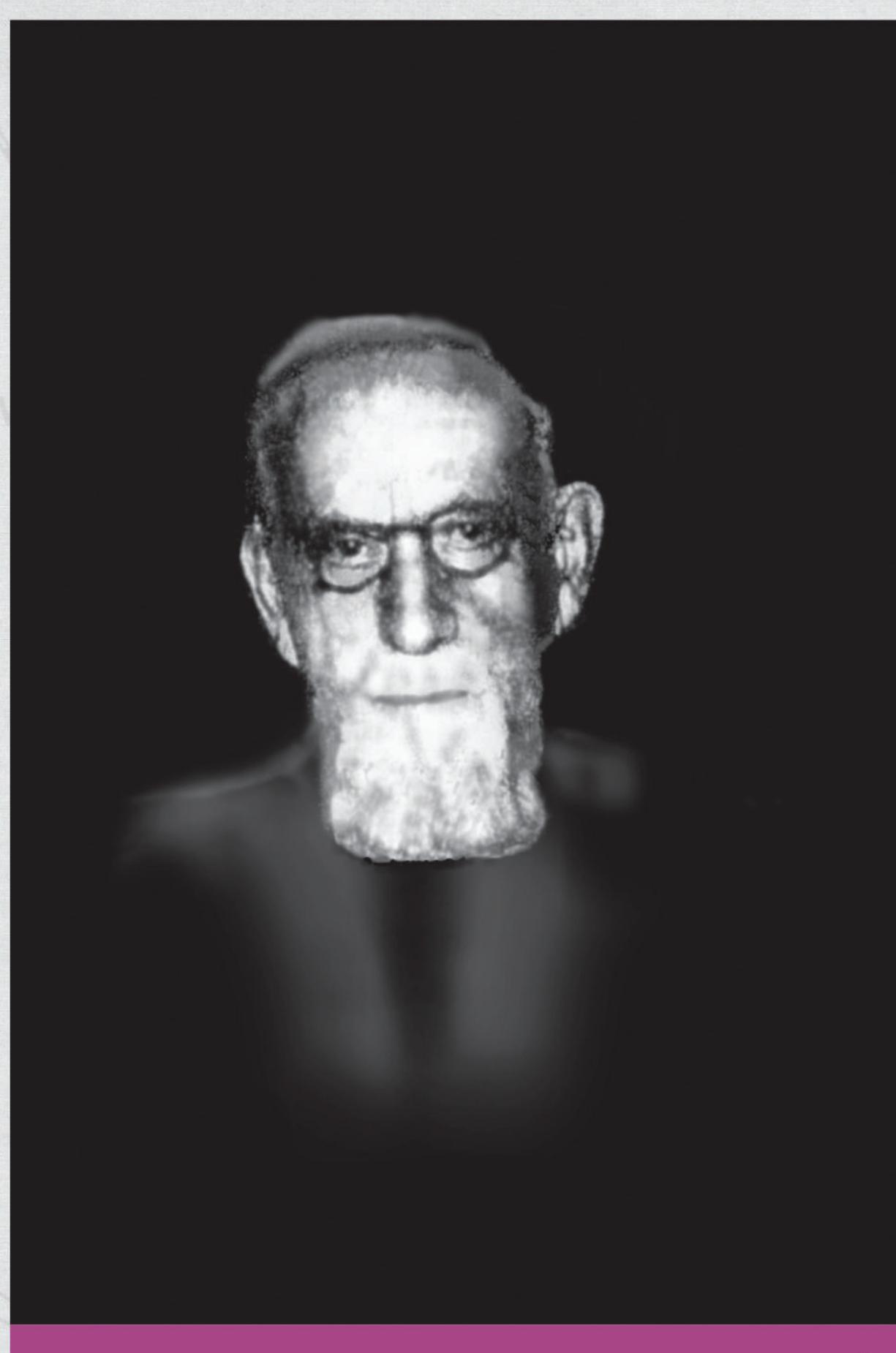
Prepared by the participants of the Summer School of Lviv Center for Urban History: “Jewish history, multiethnic past, common heritage in Eastern Europe”:

Alla Marchenko, Kyiv
Larysa Karachevtseva, Kyiv
Anna Varanytsia, Lviv
Maria Gulakova, Saint-Petersburg
Ales Petuhou, Minsk
Oleksandr Sukhomlyn, Dnipropetrovsk

Organizers: Center for Urban History in East Central Europe (Lviv) with the support of the Office of Culture of Lviv City Council and the Jewish Charitable Foundation “Hesed Arieh”. Implemented in frames of “Jewish days in the City Council” and the LvivKlezFest.

Давид Кахане: історія рабина / David Kahane: Rabbi's story

Портрет рабина Давида Кахане/
Rabbi David Kahane's portrait

UA

Давид Кахане (15 березня 1903 року, Гримайлів, Галичина, Австро-Угорщина — 24 вересня 1998 року, Єрусалим, Ізраїль) — рабин, релігійний діяч, підполковник Війська Польського. У 1929 році він отримав посаду рабина Сикстуської синагоги у Львові на вул. Шайнохи (зараз — вул. Банківська) і служив у ній до окупації Львова Радянським Союзом у 1939 році. Під час Другої світової війни утримувався у Львівському гетто, а з 1942 — у Янівському концтаборі, звідки втік у березні 1943 року. Рабин Давид Кахане, а також його дружина і донька були врятовані духовенством греко-католицької церкви м. Львова, в тому числі — митрополитом Андрієм Шептицьким і його братом, ігуменом Клементієм. Після відступу німецької армії Кахане кілька місяців працював у рабинаті єврейської громади в чудом уцілілій синагозі на вулиці Вугільній.

«Я був в'язнем декількох таборів, не рахуючи Янівського, і пройшов крізь пекло німецького концентраційного табору. Після ліквідації гетто, під час свого перебування в бібліотеці митрополита Шептицького, де мені було надано скованку, я зміг спостерігати і навіть змалювати різні аспекти ставлення християнського населення міста до євреїв»

«О тільки б вижити, вижити усупереч усьому! Вижити за будь-яку ціну!»

Давид Кахане, Щоденник Львівського гетто, 1942-43

Пустка по зруйнованій Сикстуській синагозі, Львів, вул. Банківська 6 [сучасне фото]/
Empty space after the ruined Sykstuska synagogue, 6 Bankivska str. [contemporary photo]

EN

David Kahane (March 15, 1903, Hrymailiv, Galicia, Austria-Hungary - September 24, 1998, Jerusalem, Israel) - Lviv rabbi, religious leader, colonel of the Polish Army. In 1929 he was appointed the rabbi of Sykstuska Synagogue in Lviv (situated on Szajnocha (nowadays Bankivska) street) and served there until the occupation of the city by the Soviet Union in 1939. During the Second World War was held at the Lviv ghetto, and from the 1942 was in the Yaniv concentration camp, which he fled in March 1943. Rabbi David Kahane together with his wife and daughter were rescued by the clergy of the Greek Catholic Church of Lviv, including Metropolitan Andrei Sheptytsky and his brother Clement. After the retreat of the German army Kahane worked for several months at the Rabbinate of the Jewish community in one of the few surviving synagogues at Vuhilna street.

Вціліла синагога по вул. Вугільний, сучасний вигляд/
Surviving synagogue at Vuhilna str., contemporary view

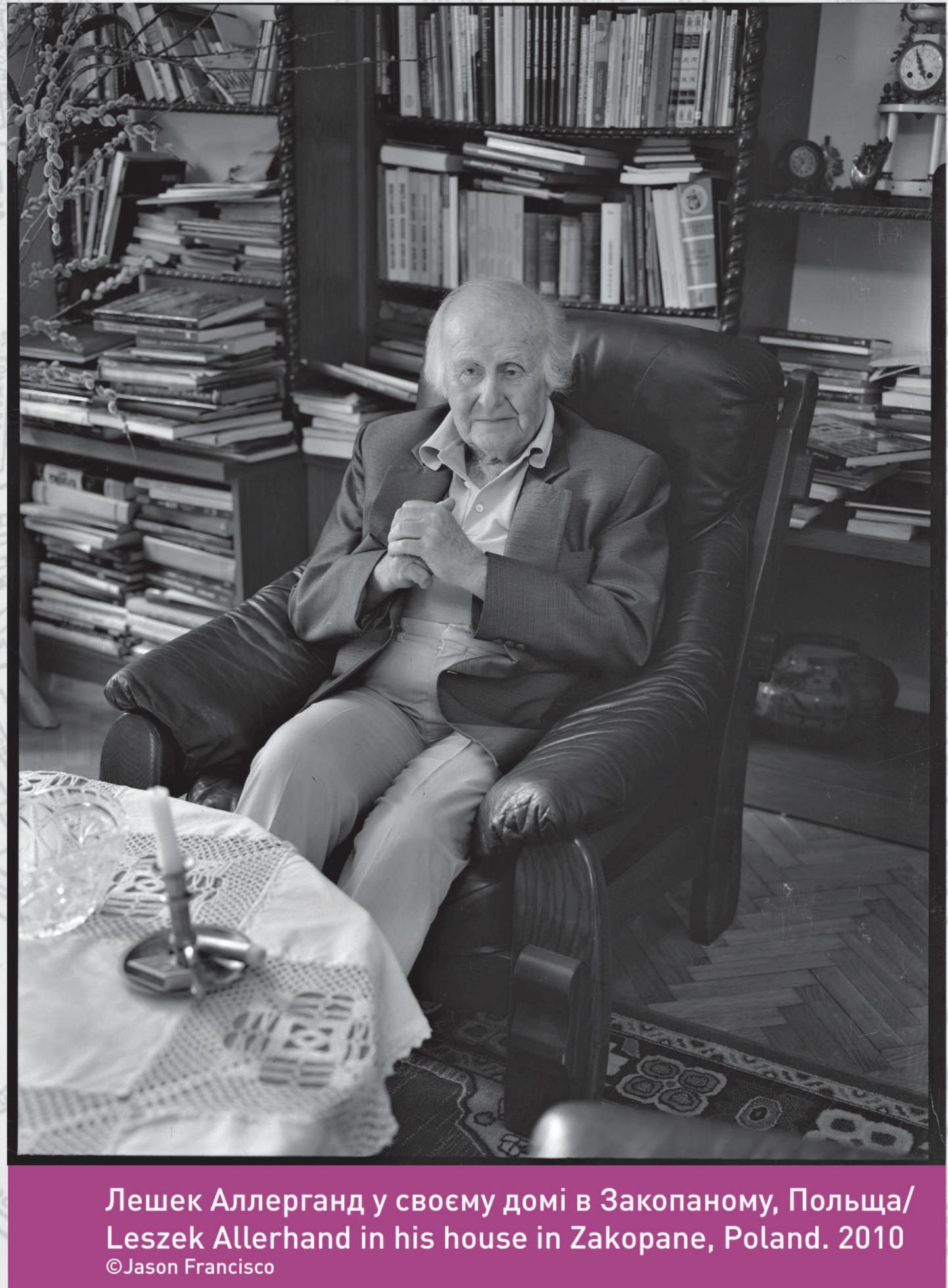
"I was the prisoner of several concentration camps, not counting Janowska, and went through the hell of German concentration camp. After the liquidation of the ghetto, during my time in the library of Metropolitan Sheptytsky, where I was given shelter, I was able to watch and even to describe different aspects of Christian attitudes to the Jewish population of the city "

"Oh, to live, to live no matter what! To live at any price!"

David Kahane Lvov Ghetto Diary, 1942-43

Лєшек Аллерханд: спогади перерваного дитинства Leszek Allerhand: memoirs of an interrupted childhood

Лєшек Аллерханд у своєму домі в Закопаному, Польща/
Leszek Allerhand in his house in Zakopane, Poland. 2010
©Jason Francisco

UA

Лєшек Леон Аллерханд народився 1931 року у Львові в родині асимільованої єврейсько-польської інтелігенції. Родина Аллерхандів проживала на вул. Собеського, 32 (тепер вул. Братів Рогатинців). Репресії щодо членів його сім'ї розпочалися відразу після входження німецьких військ до міста: спершу батько, Йоахім Аллерханд, та дідусь, професор права Мауріцій Аллерханд, втратили роботу у Львівському університеті, згодом, їх позбавили даху над головою і, врешті, восени 1942 року всю родину було поміщено в гетто. За збігом обставин Лешку з батьками вдалося втекти. Саме це врятувало їхні життя. Після втечі хлопчик з матір'ю був змушений переховуватися на терені міста протягом 800 діб. Він та його батьки були єдиними з 35 членів родини Аллерханд, яким вдалося врятуватися. Лєшек Аллерханд бачив геноцид очима дитини, тим незрозумілішими, абсурднішими і жахливішими увійшли в його пам'ять криваві роки Шоа.

Серпень 1942 року

Для мене Львів і мої дільниці – це Личаків, Знесіння, Погулянка, Середмістя, Богданівка. Лише згодом я зрозумів, що всі ці вулиці і площи, парки і сади, театри і кіно були призначенні для так званих Арийців. Мені і моїй родині під карою смерті заборонялося там перебувати.

Почалася наша боротьба за виживання... Дні, тижні, місяці в найрізноманітніших умовах... Часто дахом нам служило небо. Однак всюди необхідно було добрatisя, перейти дорогу, площу, провулок. Ми не знали, як нас сприйме вулиця... Не знали, чи вулиця дозволить нам прожити день. Ми з мамою пересувалися окремо... спілкувалися свистом... Так свистом вмію донині, цим свистом тепер спілкуюся з моїми собаками. Просто так, для пам'яті».

2011

«Враження від цього періоду глибоко закорінені у свідомості моого покоління. Не всі це розуміють – не всі зробили висновки. Епілог триває...»

Маурицій Аллерханд, Лєшек Аллерханд. Записки з Іншого Світу - Краків, 2011 р.

EN

Leszek Leon Allerhand was born in 1931 in Lviv into the family of assimilated intellectual Polish Jews. The Allerhand family lived at 32 Sobieski Street (now Brativ Rohatyntsiw Street). Persecutions of his family started immediately after the entry of German troops to Lviv: at first, his father, Joachim Allerhand, and his grandfather, Professor of Law Maurycy Allerhand, were dismissed from Lviv University; later, they were deprived of their houses, and in autumn, 1942, the whole family was displaced into the ghetto. By coincidence, Leszek and his parents managed to escape. That is what saved their lives. After escaping, the boy and his mother had to hide on the territory of the city for 800 days. He and his parents were the only rescued ones out of 35 members of the Allerhand family. Leszek Allerhand saw the genocide as a child, and he remembered the most absurd and terrible bloody years of the Shoah.

August, 1942

"My Lviv and my neighbourhoods were Lychakiv, Znesinnia, Pohulianka, Center, Bogdanowka. Only later I realized that all those streets and squares, parks and gardens, theatres and movies were meant for the so-called Aryans. My family and I were forbidden under penalty of death to be there.

Our struggle for survival began... Days, weeks, months in various conditions ...The sky was often our roof. However, it was necessary to go, cross a road, square, lane. We did not know how we would be perceived by the street ... I did not know whether the street would allow us to live another day. My mother and I went separately and communicated by whistle ... So I can still whistle like that. Now I use whistle for communicating with my dogs. Just for the sake of memory."

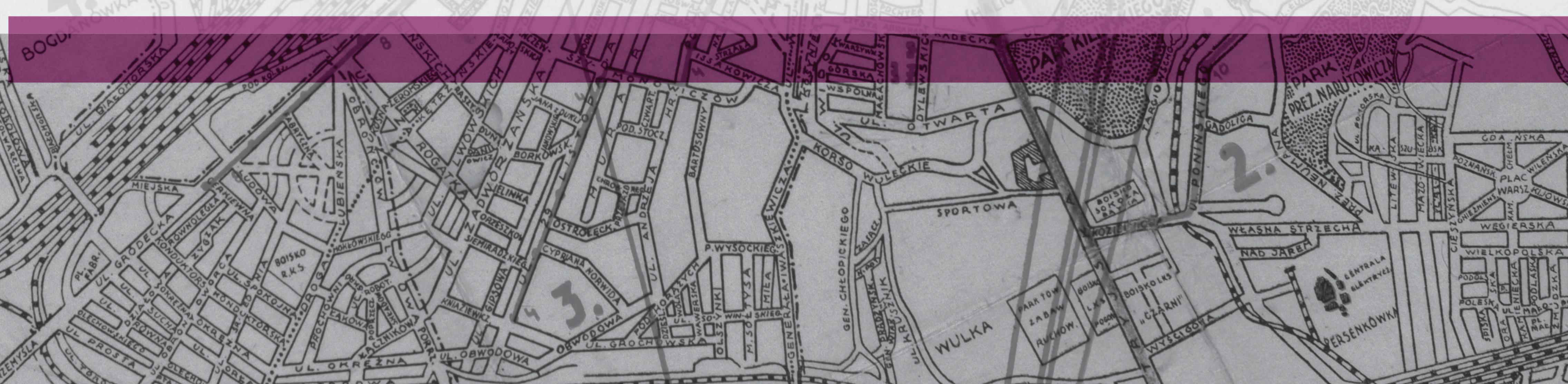
2011

«The impression of this period is deeply rooted in the mind of my generation. Not everyone understands this - not everyone drew conclusions. The Epilogue continues...»

Maurycy Allerhand, Leszek Allerhand. Zapiski z tamtego świata - Krakow, 2011

Історична єврейська дільниця, 1920-30-і рр./
Historical Jewish Quarter, 1920-30s

Яніна Гешелес: поезія сильніша за смерть

Janina Heschelès: poetry stronger than death

Яніна Гешелес, 2008 р./
Janina Heschelès, 2008

UA

Сім'я Яніни Гешелес належала до польськомовних євреїв. Батько Яніни, Генрік Гешелес, був літературним критиком та редактором польськомовної сіоністської газети "Chwila" (у 1920-1939 рр.). Родина Гешелесів проживала у будинку, де містилась редакція газети на вул. Підвална, 3. Батько Яніни був убитий під час львівського погрому — одразу після приходу нацистів. З матір'ю дівчинка попрощалась назавжди у львівському гетто. Літературні таланти Яніни проявились у найскладніші часи — у Янівському концтаборі вона писала вірші, а після порятунку небайдужими людьми відтворила спогади про пережитий час окупації. В 1946 році в Кракові вийшов щоденник Яніни "Очима 12-річної дівчинки".

"Ми зрозуміли, що все пропало. Я вже довше не могла стримуватися і розплакалася. Я боялася не стільки смерті, як того, що дітей не стріляють, а ховають живцем. Хтось молився за влучний постріл, інші співали гімни на івріті. Матуся мене заспокоювала і пообіцяла, що заслонить мені очі, коли почнуть стріляти. Я цілком заспокоїлася і приєдналася до тих, що співали".

"...Я вже не боялася чиєсь смерті, чи власної, але не могла жодним чином з нею погодитися. Я дуже хотіла жити і

відчувала, як щось у мені волає: жити! жити! Я не мала сили цього заглушити".

(зі Щоденника Яніни)

Яніна з батьком, 1935 р./
Janina with father, 1935

EN

Janina Heschelès' family belonged to Polish Jews. Her father, Henryk Heschelès, was a literary critic and editor of Polish-language Zionist newspapers in Lviv – "Chwila" (in 1920-1939). The Heschelès family lived in the building where the very newspaper was located: at 3 Pidvalna Street. Janina's father was killed during the Lviv pogrom just after the Nazis came. The girl last saw her mother in Lviv ghetto. Janina's literary talent developed in the most difficult times: she wrote poems in Yaniv concentration camp, and after her rescue, she wrote memoirs of the experienced occupation. In 1946, Janina's "Diary of a 12-year-old girl" was published in Cracow.

"We realized that all was lost. I could not hold on any longer and burst into tears. I was not so much afraid of death but of the fact that children were not shot down, but buried alive. Someone prayed for an accurate shot, while others sang hymns in Hebrew. Mother comforted me and promised that she would cover my eyes when shooting started. I completely calmed down and joined those who were singing".

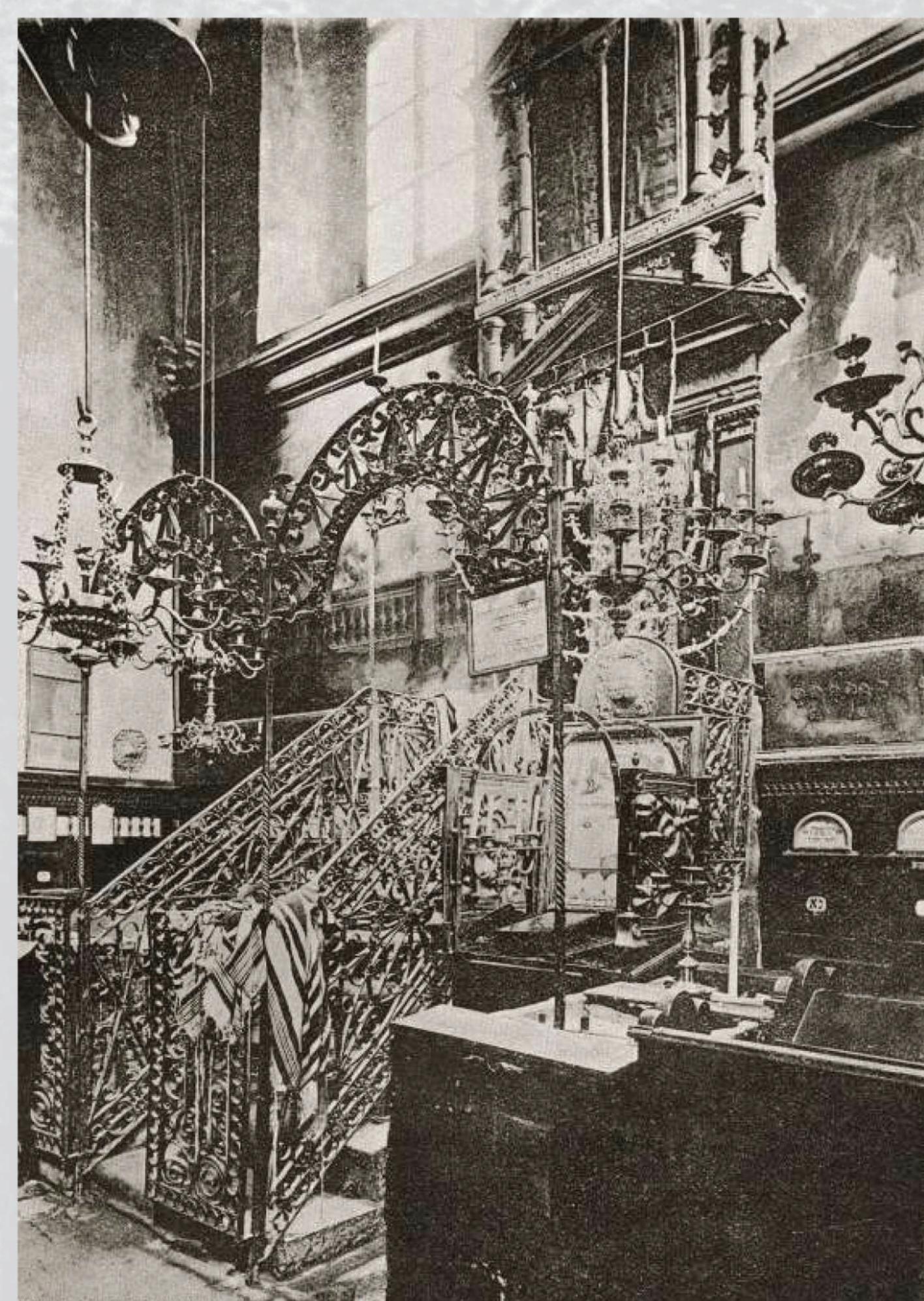
"... I was not afraid of someone's death, or my own, any more but I could not agree on it any way. I really wanted to live, and I felt that something in me cried out: live! live! I had no power to stifle this."

(From Janina's diary)

Яніна з матір'ю, 1936 р./
Janina with mother, 1936

Біографії місць / The Biographies of Places

Інтер'єр синагоги "Золота Роза", 1925 р./
The Interior of the "Golden Rose Synagogue", 1925

Руїни синагоги "Золота Роза" – шедевру львівського Ренесансу – довший час були відгороджені металевим парканом та поволі нищились під впливом природних чинників. Востаннє пам'яткоохоронні роботи проводились тут ще наприкінці 1980-х рр. Проект «Простір Синагог», що передбачає консервацію руїн синагоги та творення меморіально-освітніх просторів у історичній єврейській дільниці, є важливим кроком для зміни ситуації та вшанування багатокультурної спадщини міста.

Голокост назавжди змінив не лише етнічний склад Львова, але і міський простір, адже будівлі, пов'язані із життям єврейської громади цільово знищувались. Історії місць та будинків, подібно як історії людей, можуть багато розповісти про перипетії та трагедії ХХ століття. Фізична і культурна спадщина євреїв Львова доволі довго нехтувалась у повоєнні роки і сьогодні її збереження є важливим викликом для влади та мешканців міста.

Релігійне життя традиційної єврейської спільноти було тісно пов'язане з єшивою – вищою талмудичною школою. Від єшиви у старовинній кам'яниці XVI ст. (вул. Федорова, 28) залишились лише руїни на території зупиненого будівельного майданчика.

Простір, де розташовувалась Велика міська синагога, сьогодні більш знаний як площа Арсенальна. Життя тут обертається довкола кількох ресторанів, які виникли на місці радянської парковки, в черговий раз не залишивши місця історичній пам'яті. Про зруйновану у 1943 році нацистами синагогу сьогодні нагадують лише вхідні арки, що збереглись з обох сторін площі.

Парковка на місці Великої міської синагоги, 1960-70-і рр./
Parking on the place of the Great City Synagogue, 1960-70s

Руїни єшиви (вул. Федорова, 28), сучасний стан/
The ruins of yeshiva (28 Fedorova str.), contemporary view

again leaving no place for the historical memory. Only the entrance arches, preserved on the both sides of the square, remind us today about the synagogue destroyed in 1943 by the Nazis.

The ruins of the "Golden Rose" synagogue — Lviv Renaissance masterpiece — have long been hidden behind the metal fence and were slowly decaying under the influence of natural factors. The preservation works were last held here in the late 1980s. The "Synagogue Space" project which involves conservation of the ruins of the "Golden Rose" and the creation of the memorial and educational spaces in the historic Jewish district is an important step to changing the situation and honoring the multicultural heritage of the city.

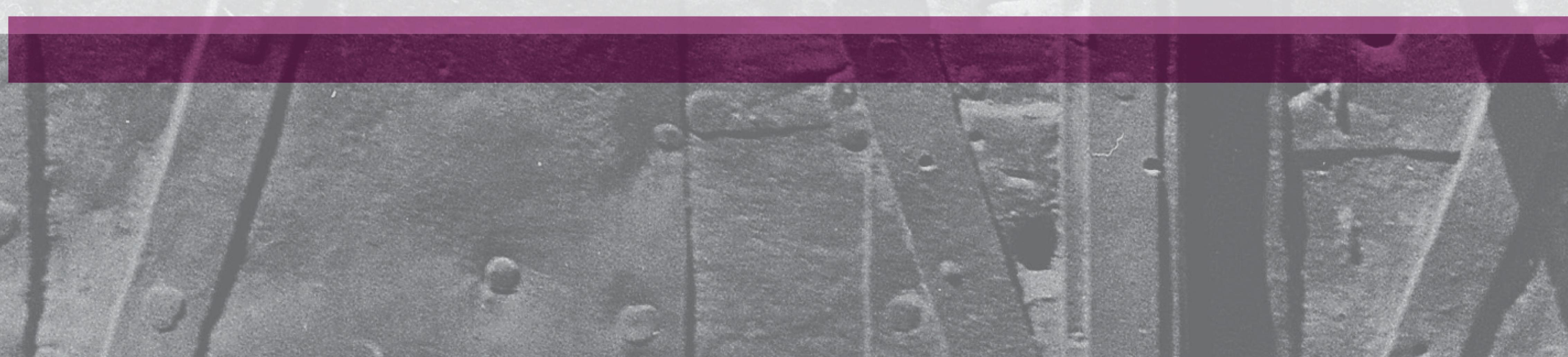
UA

EN

Holocaust has forever changed not only the ethnic composition of Lviv, but also the urban space, as the buildings of Jewish community were deliberately destroyed. Stories of places and buildings, just as the stories of people can tell us a lot about the calamities and tragedies of the XXth century. The physical legacy of Lviv Jewish community has long been neglected in post-war years and today its preservation becomes an important challenge for the authorities and residents of the city.

Religious life of traditional Jewish community was closely associated with the yeshiva - Talmudic higher school. The XIV ct. building of former yeshiva (28 Fedorova str.) today stays in ruins on the territory of the stopped construction site.

The space where the Great City Synagogue was located today is more known as the Arsenalna square. Life here revolves around several restaurants that replaced the Soviet parking, once

Голокост — урок для людства

Holocaust — the lesson for humanity

Як пам'ятати?
How to remember?

Як простити й бути прощеним?
How to forgive and be forgiven?

**Що від нас залежить,
щоб трагедія не повторилась знову?**
**What depends on us
to prevent tragedy from repeating itself?**
